

Radikálisan új megszólítottság

„Szabad művész az, aki kínos-keservesen
maga teremti meg a maga rendjét.
Minél féktelenebb az, amit rendeznie kell,
annál szigorúbb szabályokat érvényesít,
és annál jobban biztosítja végül önmön szabadságát”
(A. Camus)

Podmaniczky Szilárd „...hidraulikus menyasszony...” című verseskötete egyetlen általam korábban olvasott verseskötetre sem emlékeztem. Első olvasásra nevetett, szórakoztat, de rögtön kétségeket is ébreszt. Leginkább a műfaj tágíthatóságának kérdésében. Nem csak abban az olvasóban ébred műfaji kétely, aki kiolvasni szokott egy könyvet, és nem csak az a bizonyos virtuális átlagolvasó szögezi le az első lapozgatáskor, hogy *ez ugyan nem vers*, de a kortárs irodalom megszgyein járatosabb olvasók is nehezen boldogulnak Podmaniczky verseskötetével. Hallható volt ez a Múcsarnokban megrendezésre kerülő Szeptett értő olvasóinak véleményezésekor. (A vita a Török-fürdő 2002/2-es búcsúszámban volt olvasható.)

Az első benyomást a „...hidraulikus menyasszony...” olvasásakor jómagam különösen hangsúlyos pontnak találom, még a későbbi lehetséges értelmezések felől szemlélve is. Az első benyomás Podmaniczky esetében nem lehet (elő)ítélet, mert *szükségszerűen* kapcsolódik hozzá egy *aktív* kutatási szándék. Hogy márpedig fogást kell keresni ezen a szövegeken – annyira provokálnak erre. Ez a szemtelenül merész provokáció kelthet visszatetszést is, leginkább akkor, mikor az olvasóban semmiféle szándék nem generálódik, hogy öltre menjen a Podmaniczky-versekkel, ha nincs meg az a sugallat, intuíció, akármilyen, ami szerint érdemes foglalkozni ezzel a kötettel, gyümölcsöző dolog fölmutatni az eddig fölmutatottak helyett egy másik lehetséges nézőpontot, egy újabb befogadási stratégiát.

Alább erről az eredményemről szeretnék számot adni. Nem célozom tehát elhelyezni e kötet verseit az életműben, azokat a lehető legtágabb kritikai horizonton szemlélni, fölrajzolni (feszíteni) őket különféle paradigmák grádicsaira (a járt utat a számomra járatlan recenzensi útért el nem hagyom) – szerény szándékaim szerint inkább egyfajta olvasó-naplóként funkcionálhatnak az alább lejegyzettek...

Lassan egy éve alig akad olyan hét, hogy ne olvassam el *Martin Buber En és te* című esszéjének első harminc oldalát. Ez a mű lökött (javított) a legnagyobbat (legtöbbet) a tárgyalt verseskötet kapcsán az olvasási

Palatinus Kiadó
Budapest, 2000
996 Ft

stratégiáimon. Ritmust ad a gondolkodásnak, *teret*, akár a templomba járás, ha egy nehezen megnyitható szöveget hetente elővesz az ember. Ha úgy van vele, hogy ugyan nem nagyon tüzei, de szeretne nála melegedni. Az efféle szövegek, és Buber esszéjéhez hasonlóan ilyen a „...*hidraulikus menyasszony*...” is, úgy viselkednek, hogy minél többet adnak, annál többet vesznek el. Vannak olyan mélypontok, amikor úgy tűnik, derengeni se dereng semmi, nem maradt abból a picike rendszerből, paradigmából, mindegyemből, amit összetákolunk magunknak eleinte, egy csöpp se. Csak a küzdelem élvezete. A ciklikus olvasás viszont belövi a gondolkodást, elnyeli a megfjetetlenül maradt részek utáni keserű ízt. Bejáratnak az oldalak maguknak bennünket.

Buber Bíró Dániel magyarításában azt írja, hogy a világ kétarcú az ember számára. Amiként két arcú az ember magatartása a világban. Es az ember magatartása is kétarcú, amiként kettő az alapszó, amit kimondani képes. Ezek az alapszók nem szavak, hanem szópárok. Az egyik az *Én-Te* a másik az *Én-Az*. Én önmagában nincsen. A világ mint tapasztalás az *Én-Az* alapszóhoz tartozik. Az *Én-Te* alapszó alapítja meg a viszony világát. Ha egy emberrel, mint a nekem rendelt *Te*-vel állok átellenben, s az *Én-Te* alapszót mondom neki – ő már nem dolog a dolgok között, és nem is dolgokból áll.

Podmaniczky verseskötete előtt azt gondoltam, az a vers *jó*, ami kimondja nekem (olvasónak) az *Én-Te* alapszót. Kiragad a dolgok közül, megalapítja bennem a viszony világát. Merthogy a *jó mű* nem tűri, mint a fa vagy az ember, hogy az *Az*-világba térve keressek felüdülést. Nem, gondoltam Buberrel, a *jó mű* követel: ha nem jól szolgálom, összetörik, vagy engem tör össze. Buber bácsi ráadásul még azt is állítja, hogy ha az alkotásban tárgyat keresünk, semmit nem lelünk; s mégis, mi lehetne jelenvalóbb nála. Podmaniczky Szilárdnak ebben a kötetében két olyan verse van, ami nekem, fogalmazunk így: *klasszikus* értelemben mondta ki az *Én-Te* alapszót. Az egyik a *Képeslap*, a másik az *Éji Fagott*. Ezek a darabok, ha nem tűröm a másságot, ebben az értelemben nem is illenek a kötetbe. Pedig a *Képeslap* frekventált helyzetű: ezzel az opusszal indul a kötet. Ezért idemácsolom most mégis ezt a *kivételt*.

Képeslap

*Úgy fogok meghalni
mint egy négylábú állat
amit csak a bőréért vadásznak*

*Jobb is hogy már nem jössz velem
innen iszonyú leszek olyan
aki több órával megelőzi árnyékát*

*Pedig szépen akartam eltűnni
lassabban
ahogy ujjaid éjszaka a párna alá csúsztatod*

Sokat tűnődtem rajta, miért éppen ezzel a verssel nyitotta Podmaniczky a kötetet. Egyetlen elfogadható verzióm szerint, talán azért, mert ez után a „bizonyos virtuális átlag” olvasó számára is befogadható darab után még meglepőbb hatást érnek el a gro-

teszk, illetve abszurd darabok. A Képeslap nyilvánvalóan a klasszikus Én-Te „szöveg és olvasója” viszonyt valósítja meg: katartikus, megrázó, kemény, füstös, szóval úgy jó, ahogy egyébként jó szokott lenni a vers, nem úgy, ahogy a Podmaniczky vers szokott jó lenni. Mert a Podmaniczky vers nem akarja, sőt, nem engedi kiragadtatni olvasóját, az olvasás (befogadás) folyamata alatt legalábbis semmiképpen nem, a dologi világból. A Podmaniczky szövegek Én-Az megszólítású szövegek, nyelvileg, szerkezetileg, formai széttartottságukban és a gondolati ritmustalanságukban is. Ezek a teremtett művek dolgok a dolgok között, jobban mint az általam ismert bármelyik írások eddig. A forma nem csak hogy átvezetődik az Az világába, hanem maga lesz az Az. Nem lehetne másképpen egy olyan gondolkodás térképe, és véleményem szerint ennek a kötetnek a narrátora(i)é ilyen gondolkodás, ami az egymással szorosán határos Az-okkal, a teljes tárgyi panoptikummal, ha úgy tetszik, meg tudja valósítani az Én-Te viszonyt. Ki tudja mondani nekik az Én-Te alapszót. Hogy valójában is meg tudja-e ezt tenni, vagy csak a nyelv hálójában képesek erre a kötet (el)beszélő, az már nem tartozik az olvasóra. Ez a kötet akkor nyújt élvezetes olvasmányt, ha átadjuk magunkat ennek a teljességet nyújtó gondolkodásnak, megpróbáljuk követni, miféle módokon talál kiutat saját magából, hogyan konstruál valami nagyon is emberit egy nyelvileg totálisan tárgyivá tett világból. Nem az olvasó megszólíttóságának hiányáról, hanem radikális megújításáról beszélek. Podmaniczky a saját képzelte által (de)konstruált világgal épít ki nyelvileg Én-Te viszonyt, és nem az olvasóval; (nyelvi) térképet rajzol a kincshez, nem magát a kincset festi meg (le). Ez a provokáció nem hagyja nyugodni az olvasót, ez az elsőre csak abszurd logikának, agyament gondolkodásnak tűnő nyelvi háló (kép-let) sarkallja újabb és újabb befektetésre, olvasásra. Virtuális tér ez, természetesen, de igen vonzó, mert ismerős az az aktuális világ, minek a (belső) törvényeivel dolgozik, alapjaiban ismerheti annak viszonyait az olvasó: az Én-Az szféra bőszi tivornyáját. De körvonalazódik a kötet egészében egy olyan gondolkodás, vagy ha úgy tetszik világgép, a kötet narrátoraié, ami, mint mondtam, képes ezek között az egymással szorosán érintkező („S így mindenik determinált”) Az-okhoz Én-Te viszonyt kiépíteni (illetve, mivel ez csak nyelvileg lehetséges: kimondani).

És mennyire érdemes figyelni ezt a gondolkodást (nyelvet) működés közben!

Nem csak a kötet „álcázott” abszurdjait, mint amilyen a B2-apartman, vagy Arti, vagy az epigrammáit, mint a Hárfa, a Hug (3), esetleg a gyűjtemény egyik legjobb darabját a Tárca, de az olyan rövid abszurdokat, groteszkeket is, mint amilyen a Termálvíz, a Lili, vagy a Szfinksz bugyija. No de, éppen a fentiek értelmében nincs értelme kiemelni az egészből darabokat és azt mondani, hogy a Tárca és az Optika '98 kikerülhetetlenül jó darabok, éppen azért nem, mert ehhez a radikálisan új viszonyhoz nagyon is hozzátartozik a megadott véletlen(szerűség), hogy a ciklus címek olyan szeretlenül illeszkednek a kötetbe, mint ahogy a kötet egyes darabjainak sorai egymáshoz. Éppen ezek a fent leírt Én-Az viszony generátorai, a részek külön-külön is megadnak valamit az egészből, de sohasem annak leglényegét, mivel nem is számolnak efféle naivitással, hogy ez lehetséges lenne. Olyan részletek, amikből levonhatjuk a következtetést, ha nem is rendszer által determinált, de akkor is létezik az egész.

A káosz, a véletlen meghatározta világban, ha Kínában fölröppen egy lepke, a Hóbiárt Basa utcában forgószél pusztít.

Grege Kriisztján